

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриценко Г.Г. Множинність осіб у цивільно-правовому зобов'язанні / Г.Г. Гриценко: Дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2015. – 234 с.
2. Гриценко Г. Особливості виконання часткових зобов'язань / Г. Гриценко // Юридична Україна. – 2014. - № 7. – С. 63-67.
3. Иоффе О.С. Обязательственное право / О.С. Иоффе. - М., 1975. – 880 с.
4. Отрадна О.О. Множинність осіб у деліктних зобов'язаннях / О.О. Отрадна // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. - № 7. - С. 76-82. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>
5. Трут Д.В. Цивільно-правові зобов'язання з множинністю осіб / Д.В. Трут: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2014. – 242 с.

УДК 347.22

Степанюк О. І.
к.ю.н., адвокат

ПРИТРИМАННЯ МАЙНА НА ПІДСТАВІ СКЛАДСЬКИХ СВІДОЦТВ: НЮАНСИ БАНКІВСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Поряд з іпотекою та порукою банки почали використовувати такий спосіб забезпечення виконання зобов'язань за кредитними договорами, як притримання. Частиною 1 ст. 594 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) встановлено, що кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредиторів пов'язаних з нею витрат та інших збитків має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання [1].

В контексті вказаної норми спробуємо проаналізувати ситуацію з притриманням банком зерна позичальника, яке зберігається за відповідним договором на сертифікованому зерновому складі. Як показує практика, така схема досить поширена при кредитуванні агропідприємств. Банк надає кредит в обмін на складські документи – подвійні складські свідоцтва. При цьому, по-перше, на таких свідоцтвах передавальні написи (індосаменти) не проставляються, вони просто передаються банку, скажімо на зберігання, по-друге, зерно в заставу не передається. Щодо правових наслідків перебування в банку подвійних складських свідоцтв, які не є цінними паперами (а тому не можуть бути об'єктами цивільного обороту) і не містять передавального надпису власну позицію наведемо дещо пізніше.

Отож, буденна ситуація: банк надав кредит, термін погашення тіла кредиту чи процентів минув, позичальник зобов'язання за договором не виконав і банк надсилає йому повідомлення про притримання зерна. Після цього банк звертається з відповідним позовом до господарського суду з проханням звернути стягнення на предмет забезпечувального обтяження шляхом його реалізації на публічних торгах для задоволення вимог, що виникли з кредитного договору. Суд, керуючись ст. 597 ЦК України, відповідно до якої кредитор, який притримує річ у себе, задовольняє свої

вимоги з її вартості за правилами, встановленими ст. 591 ЦК України для реалізації предмета застави, на який звернене стягнення, задовольняє позов.

Здавалося б все правильно. Однак, і спосіб забезпечення виконання зобов'язання, і рішення суду є, на нашу думку, щонайменше, спірним.

Діюче законодавство та судова практика визначають притримання як речово-правовий спосіб забезпечення виконання зобов'язання.

Відповідно до ст. 594 ЦК України кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредитором пов'язаних з нею витрат та інших збитків має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання [1].

Виходячи із змісту вказаної статті, притримання допускається щодо речі. Термін «річ», використований в ч.1 ст.594 ЦК України, необхідно тлумачити буквально. Згідно із ЦК України притримання охоплюються всі види речей, як індивідуально-визначені, так і родові, як споживні, так і неспоживні, як рухомі, так і нерухомі. До складу речей законодавець відносить також грошові кошти та цінні папери (Постанова Вищого господарського суду від 04.03.2010 р. по справі № 8/43пн [2], Постанова Вищого господарського суду України від 02.08.2010 р. по справі 11/194/09 [3]).

Складські свідоцтва є товаророзпорядчими складськими документами на пред'явника або іменні, що посвідчують право власності на товар, який зберігається на сертифікованому складі (ст. 1 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та подвійні і прості складські свідоцтва») [4].

Тобто, складські свідоцтва є документами, що посвідчують право особи (поклажодавця) на річ, яку він передав на зберігання складу. Вони не є самостійними об'єктами цивільного обороту, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, а порядок їх обігу регулюється діючим законодавством.

Відтак, щодо подвійних складських свідоцтв не може бути застосоване притримання, в силу того, що вони не є річчю або ж цінним папером в розумінні ст. ст. 179, 194 Цивільного кодексу України.

Більше того, в силу абз. 2 ст. 4 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та подвійні і прості складські свідоцтва», подвійні складські свідоцтва є іменними [4]. Отже, право отримання товару переданого сертифікованому складу на зберігання, в тому числі право розпорядження ним, має виключно особа зазначена в подвійних складських свідоцтвах, як власник товару. В той же час, фактично володіє річчю (майном) товарний склад.

Як свідчить, принаймні наша судова практика, банк, буквально трактуючи законодавство, обмежується лише повідомленням поклажодавця (позичальника за кредитним договором) про притримання зерна. Часто банк навіть не перевіряє в доступний спосіб наявність зерна на складі.

Але ми хочемо звернути увагу на іншу обставину: **банк повідомляє боржника (поклажодавця) про притримання майна, яким він, не володів і не володіє.** В той час, як статтею 594 Цивільного кодексу України передбачається можливість притримати річ, яка знаходиться у володінні кредитора. Зерно ж фактично у володінні банку не перебувало, а, відтак, його притримати він не міг.

Судова практика вказує на те, що для застосування механізму притримання необхідний певний юридичний склад:

а) існування цивільно-правових відносин між кредитором і боржником, на підставі яких річ знаходиться у законному володінні кредитора (основне зобов'язання, яке забезпечується);

б) законність володіння річчю. Кредитор може здійснювати притримання лише тієї речі, яка на момент порушення боржником зобов'язання щодо цієї речі знаходиться в нього. Ретентор не має права розпочати притримання речі шляхом вилучення її у боржника. Будь-які неправомірні дії кредитора, направлені на заволодіння річчю без отримання згоди боржника, не можуть бути підставою для здійснення притримання. Отже, річ повинна опинитися у кредитора на законних підставах та з відома боржника, в протилежному випадку у останнього виникає право вимагати повернення такого майна з чужого незаконного володіння;

в) факт порушення боржником основного зобов'язання. Згідно із ч.1 ст. 594 ЦК України таке порушення полягає у невиконанні боржником у визначений строк **зобов'язання щодо оплати притримуваної речі або відшкодування кредиторів пов'язаних з нею витрат та інших збитків**. Відповідно, із аналізу вказаного положення випливає, що притриманням може забезпечуватися виконання грошового зобов'язання боржника. **Право на притримання згідно ст.594 ЦК України стосується лише тієї речі, відносно якої у боржника перед кредитором виник борг або з її оплати, або з оплати пов'язаних з нею витрат** (Постанова Вищого господарського суду України від 04.03.2010 р. по справі № 8/43пн [2], Постанова Вищого господарського суду України від 16.05.2013 р. по справі № 5017/2840/2012 [5], Постанова Вищого господарського суду України від 30.06.2009 р. по справі № 14/271 [6]).

Оскільки кредитору не передавалось майно у володіння, жодних цивільно-правових угод щодо цього укладено не було, банк фактично не володів річчю та не міг її притримати в розумінні ст. 594 ЦК України.

Таким чином, якщо зазначений вище юридичний склад, необхідний для застосування механізму притримання, відсутній, притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язання не може застосовуватися.

Щоб рішення було законним та справедливим, суд повинен дослідити наявність у банку фактичних підстав для притримання.

Можливість правомірної передачі подвійних складських свідоцтв чітко врегульовується чинним законодавством. Зокрема, відповідно до ст. 964 Цивільного кодексу України, складське та заставне свідоцтва можуть передаватися разом або окремо за передавальними написами – індосаментами [1] (кореспондується з ст. 40 Закону України «Про зерно та ринок зерна України»). Будь-яких виключень щодо процедури (порядку) передачі складських свідоцтв законодавство не містить. Вважаємо, що вона є однаковою для всіх випадків передачі подвійних складських свідоцтв

Зважаючи на характер цивільно-правових відносин, що складаються в такому випадку, **банк не має права на притримання ні подвійних складських свідоцтв, ні зерна за ними**. Звичайно, позивач має право обирати спосіб судового захисту, але перед цим він повинен адекватно ситуації обрати належний спосіб забезпечення виконання основного зобов'язання. І якщо мова йде про майно, яке фізично не може перебувати у володінні кредитора, з метою мінімізації ризиків і дотримуючись

конструкції, закладеної у ч.1 ст. 594 ЦК України, кредитору потрібно обирати найоптимальніший спосіб забезпечення, скажімо заставу.

Така позиція відповідатиме і ст.ст. 4, 14 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва», відповідно до яких, товар прийнятий на зберігання за подвійним складським свідоцтвом, може бути предметом застави.

Ми не наполягаємо на безспірності нашої позиції, але вона є логічною і відповідає формальним вимогам нормативних актів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.

2. Постанова Вищого господарського суду України від 04.03.2010 р. по справі № 8/43пн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8461604>

3. Постанова Вищого господарського суду України від 02.08.2010 р. по справі 11/194/09 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10687700>

4. Про сертифіковані товарні склади та подвійні і прості складські свідоцтва. Закон України від 23.12.2004 р. № 2286-IV // Відомості Верховної ради України. – 2005. – № 6. – Ст. 136.

5. Постанова Вищого господарського суду України від 16.05.2013 р. по справі № 5017/2840/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31283650>

6. Постанова Вищого господарського суду України від 30.06.2009 р. по справі № 14/271 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4207643>

УДК 347.453.1

Труфанова Ю. В.

викладач кафедри цивільного права і процесу ЮФ ТНЕУ

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ(ОРЕНДИ): ОКРЕМІ ПИТАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

Припинення договору є кінцевою стадією динаміки кожного договірною зобов'язання. Існують різні підходи до виокремлення стадій динаміки договірних зобов'язань. Відповідно до структури розділу I книги п'ятої ЦК України можна прийти до висновку про існування трьох стадій зобов'язальних правовідносин: 1) виникнення, 2) виконання та 3) припинення зобов'язань. На думку А. Блашука, така схема перебігу зобов'язальних правовідносин можлива лише при ідеальних умовах. Науковець пропонує виділити наступні стадії динаміки зобов'язального правовідношення: виникнення, зміна правовідношення, виконання суб'єктивних обов'язків, порушення зобов'язання та його захист, припинення зобов'язань[1,40]. При цьому у конкретному правовідношенні